ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АПК РЕГІОНІВ

TRENDS OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF AGRICULTURE OF REGIONS

У статті проаналізовано показники розвитку агропромислового комплексу регіонів, визначено ключові проблеми та основні напрями підвищення ефективності функціонування агропромислового комплексу регіону. Агропромисловий комплекс являє собою систему управління та розвитку, має індивідуальні напрями та особливості. Державне управління спрямоване на забезпечення продуктами харчування населення, тобто виробництво промислової продукції, її переробку та транспортування на споживчий ринок. Механізм впливу на стратегічні принципи, методи управління підприємствами АПК формує цілісність регіонального господарства з метою підвищення розвитку регіону. Сільське господарство складається з рослинництва та тваринництва та є сезонним, залежить від природних умов протягом року. Збільшення обсягів виробництва є фінансовим важелем сільського господарства, який забезпечує високі показники рентабельності діяльності підприємств АПК.

Ключові слова: агропромисловий комплекс регіонів, соціально-економічний розвиток, сільське господарство, цільова програма, ефективність, інвестиції, рентабельність.

В статье проанализированы показатели развития агропромышленного комплекса

регионов, определены ключевые проблемы и основные направления повышения эффективности функционирования агропромышленного комплекса региона. Агропромышленный комплекс представляет собой систему управления и развития, имеет индивидуальные направления и особенности. Государственное управление направлено на обеспечение продуктами питания населения, то есть производство промышленной продукции, ее переработку и транспортировку на потребительский рынок. Механизм влияния на стратегические принципы, методы управления предприятиями АПК формирует целостность регионального хозяйства с целью повышения развития региона. Сельское хозяйство состоит из растениеводства и животноводства и является сезонным, зависит от природных условий в течение года. Увеличение объемов производства является финансовым рычагом сельского хозяйства, который обеспечивает высокие показатели рентабельности деятельности предприятий АПК.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс регионов, социально-экономическое развитие, сельское хозяйство, целевая программа, эффективность, инвестиции, рентабельность.

УДК 338.434

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct52-5>

Маліношевська К.І.

к.е.н., фінансовий директор
ТОВ «Хайлайн Медіа»

Malinoshevska Kateryna

«Highline Media» Ltd.

The article analyzes the indicators of development of the agro-industrial complex of the regions, identifies the key problems and the main directions of improving the efficiency of the agro-industrial complex of the region. The agro-industrial complex is a system of management and development, has individual directions and features. Public administration is aimed at providing food to the population, ie the production of industrial products, their processing and transportation to the consumer market. The mechanism of influence on strategic principles, methods of management of the enterprises of agrarian and industrial complex forms integrity of regional economy for the purpose of increase of development of region. Agriculture consists of crop and livestock production and is seasonal, depending on natural conditions during the year. Increasing production is a financial lever of agriculture, which provides high profitability of agricultural enterprises. The growth in agricultural production will be largely ensured by an increase in production in animal husbandry and vegetation based on the creation of a new technological base, the use of modern technological equipment for the modernization of enterprises. The main trends and problems of the development of agricultural enterprises in highly urbanized regions of Ukraine, the economy of which is focused on the service sector, are determined. The difficulty of reforming the domestic agro-industrial complex is the lack of highly qualified personnel capable of generalizing and formulating the main directions of agrarian policy for the future at the country level. There is a need to develop an agrarian policy that would help ensure the country's food independence. However, agriculture is associated with all sectors of the economy, and therefore it is not possible to carry out any changes in the agro-industrial complex in isolation. Regularities in the development of reforms in various spheres of the economy are identical, but agriculture, due to the peculiarities of its reproduction process in comparison with other sectors and spheres, its applications, require a more thorough, comprehensive and deep study of reform issues.

Key words: agro-industrial complex of regions, socio-economic development, agriculture, target program, efficiency, investments, profitability.

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс відіграє важливу роль у розвитку економіки загалом та виконує соціальну функцію, забезпечує продовольчу безпеку регіонів та зайнятість населення, що проживає у сільській місцевості, тому від формування напрямів економічного розвитку АПК регіонів залежить якість життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню економічного розвитку аграрного сектору присвячено праці провідних учених економістів-аграрників, серед яких: П.І. Гайдуцький, В.П. Галушко, С.М. Кваша, І.Г. Кириленко, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Могильний, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак. Вирішенню проблеми сталого розвитку підприємств АПК присвятили свої праці Н.В. Караєва, О.Л. Попова, В.Я. Шевчук, О.В. Шубравська.

Водночас слід визнати, що деякі з цих питань залишаються не до кінця дослідженими та вивченими.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення теоретичних положень і розроблення практичних рекомендацій із формування напрямів економічного розвитку АПК регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництво сільськогосподарської продукції забезпечує самозайнятість, збільшує доходи населення в сільській місцевості, сприяє розвитку малих фермерств, дрібного підприємництва, розвитку споживчої кооперації, тобто виконує не тільки економічну роль.

Земельні ресурси, обсяги виробництва зерна, забезпеченість сільськими угіддями є важливими й основними стратегічними факторами АПК регіонів. Попит на продукцію АПК збільшує обсяги

споживання продуктів, створює стимули для розвитку переробної та виробничої галузі. У сільськогосподарській галузі є низка проблем, які потрібно вирішувати: використання застарілих технологій, знос техніки, низька якість виробництва продукції та розвиток переробки і реалізації готової продукції, неналагоджений механізм страхування. Шляхом застосування новітніх технологій у харчовій промисловості, рослинництві та тваринництві можна забезпечити продовольчу безпеку сільського господарства.

Концепція стратегічного розвитку аграрного сектору АПК регіонів забезпечується достовірно визначеним аналізом та прогнозами розвитку господарства і потребує реалізації програм: збереження обсягів виробництва, використання модернізованих технологій у цьому виробництві, дотримання продовольчої безпеки населення з умовами покращення ефективності переробки продукції. Програми мають на меті збільшувати виробництво м'яса, молока, риби з урахуванням попиту населення на цю продукцію з дотриманням стандартів якості за найменших трудових та продовольчих витрат та потребують підтримки з боку держави виробників сільськогосподарської продукції всіх форм власності.

Напрями щодо розвитку села повинні бути спрямовані на створення сприятливих економічних, правових, адміністративних умов розвитку сільських територій та створювати умови розширення ринку праці для сільського населення, забезпечувати привабливість регіонів та заохочувальних умов престижу проживання в селі. Головним завданням напрямів розвитку регіонів АПК села є поліпшення медичних послуг, житлових умов, рівня та ступеня освіти до сучасних вимог, розширення консультаційних послуг у селі із застосуванням новітніх технологій.

Потрібно зазначити, що кошти регіональних бюджетів є обмеженими, тому потрібно залучати інвестиції, створити сприятливі умови для підприємців, застосувати ресурсозберігаючі технології. Економічний розвиток регіону залежить від впливу факторів, тому потрібно визначити, який фактор має вагомий вплив на стратегію розвитку АПК в регіонах. На основі окремих факторів, які впливають на виробництво, визначають узагальнюючий показник ефективності. За допомогою економіко-статистичних методів формуються результати виробництва сільськогосподарської продукції і надається оцінка ефективності результуючого показника. Екологічно безпечні технології надають відображення економічної і соціальної ефективності. На основі статистичного аналізу можна дослідити і виявити ті фактори, які є більш вагомими, ніж інші. Це дослідження сприяє побудові моделі залежності. Взаємодія факторів показує різний вплив

показників залежності на ефективність виробництва в регіонах та забезпечує зростання виробництва продукції, зберігає стійкість та високий рівень ефективності.

У кожному регіоні свій напрям зростання виробництва за певними видами продукції: стабільні райони та нестійкі. Рентабельність продукції АПК в регіонах залежить від соціальної, економічної, виробничої ефективності, а також від оплати праці. Аграрні зміни показують, що стратегію економічного розвитку на регіональному рівні потрібно вдосконалити. Розвиток аграрної сфери має враховувати умови ринкової економіки, державну аграрну політику, підвищення якості життя населення в сільських регіонах та якості продукції, підтримку продовольчої безпеки, конкурентоспроможність вітчизняних продуктів харчування, створення умов для розвитку села, створення робочих місць, відтворення природних ресурсів.

Розвиток тваринництва, рослинництва, дрібного фермерства в агропромисловому комплексі, доступне житло та середньоринкова заробітна плата – те, на що повинна звернути увагу державна влада під час створення програм розвитку на регіональному рівні. Так, зростання споживання продуктів харчування, що виробляються в Україні (м'ясо, молоко та інші), збільшить ВВП на душу населення. Доступне кредитування, оновлення основних виробничих фондів, виробництво технологічного обладнання для сільськогосподарської техніки сприятиме побудові стратегії розвитку АПК в регіонах на основі соціально-економічних і інституційних перетворень та розв'яже демографічні, організаційні й економічні проблеми розвитку АПК регіонів.

Проблема підвищення ефективності та стійкості АПК регіонів вирішується завдяки позитивним змінам у фінансово-економічній системі. Зниження платоспроможності підприємств, неплатежі, низький рівень надходження податків до бюджету є негативними складниками для державного регулювання в АПК. Поєднання, оптимізація і розвиток усіх галузей агропромислового комплексу повинні враховувати технологічні можливості та тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств, їх можливостей із застосуванням економіко-математичного механізму.

Найбільш розробленим і застосованим на практиці методом, який дає змогу визначити оптимальне планування для підприємств АПК у регіонах, є лінійний метод із застосуванням програмування, де визначають змінні величини. Також математичний аналіз дає змогу визначити ефективні варіанти виробництва сільськогосподарської продукції: обсяг виробництва товарів АПК залежить від урожайності сільськогосподарських культур, від чого і залежить валове

виробництво. Необхідні обсяги продуктів рослинництва та тваринництва для населення залежать від попиту конкретного року. Кількість робочої сили для сільськогосподарських підприємств залежать від сезону та напруженості в окремі періоди роботи (під час збирання врожаю, посівів) та вимагає додаткових трудових ресурсів, додаткових фінансових витрат.

Запорука ефективного виробництва сільськогосподарської продукції є особливо актуальною. Економічні умови розвитку країни визначають вплив на продовольчий ринок, показують недосконалість українських товаровиробників, недостатню конкурентоспроможність та саморегуляцію сільського виробництва. До чинників, що дестабілізують становище в АПК, належать безробіття, незначний розвиток інженерної та соціальної інфраструктури в селі, скорочення трудових ресурсів, що пов'язане із поглинанням дрібного фермерства великими агрохолдингами та індивідуальним використанням найманої праці в сільських господарствах. Незважаючи на збільшення обсягів сільськогосподарської продукції та промислового виробництва, доходів населення, середньомісячної заробітної плати, чисельність безробітних у селі збільшується. Підприємницьку діяльність супроводжує низка негативних факторів: диспаритет цін, нестала державна підтримка виробників сільськогосподарської продукції, нестача матеріально-технічних ресурсів, особливо паливно-мастильних матеріалів, сільгосптехніки, обмеженість кредитних ресурсів, що виділяються сільському господарству, та варто зазначити, що фермерські господарства активізують свою діяльність. Розвиток бізнесу з переробки сільськогосподарської продукції підвищує зайнятість та доходи сільського населення. Реалізація продукції АПК через магазини, ринки розширює несільськогосподарські види діяльності.

Стратегія економічного розвитку АПК регіонів, що включає галузі матеріального виробництва і невиробничих сфер, розвивається на основі взаємопов'язаних трудових та природних ресурсів, соціальної інфраструктури та забезпечує виконання функцій у поділі праці регіонів. Для аналізу стану АПК регіонів застосовують технологічні дослідження, які показують, що вітчизняні технології менш надійні, ніж зарубіжні. З цього слідує, що виробництво сільськогосподарської продукції не є дешевим. Відсутність новітніх технологій, неефективна інвестиційна політика призводять до втрати валової продукції у всіх галузях господарства. Вагомим показником оцінки стратегічного розвитку регіону є показник валового регіонального продукту, який відображає ефективність роботи галузі, рівень розвитку системи АПК, використання інтеграційних процесів та залучення інвестицій.

Підтримка сільського господарства полягає в розробленні цілісних програм щодо розвитку виробництва, механізмів митної та тарифної системи, стимулювання попиту. Для цього потрібно збільшити обсяг грошових коштів на підтримку села, адже фінансування регіонів АПК є недостатнім. Доступ усіх суб'єктів ринку до інформації щодо торгів та закупівель є рівним, учасники процесу мають змогу долучитися до отримання кредитів та пільг, що позначиться позитивним чином на розвитку АПК регіонів. Села є соціально незахищеними, і, хоча бізнес має змогу для вкладення коштів у село, стимули з боку держави потрібно доопрацювати. Агропромисловий комплекс є ризиковим, адже це бізнес із тривалою оборотністю. Уряд повинен вживати стимулюючих заходів для розвитку сільськогосподарського ринку в регіонах. Регіональні заборони на рух зерна, дезорієнтація в цінах порушує нормальне функціонування діяльності АПК, це заважає розвитку ринку та порушує зерновий баланс.

Посилення цінового диспаритету, низька рентабельність сільськогосподарської продукції, порівняно високі процентні ставки за кредитами зменшили можливості для інвестування та негативно позначилися на виробничому фонді. Продукція АПК регіонів має на меті бути конкурентоспроможною: з ефективним використанням виробничих ресурсів, наладженим інформаційним забезпеченням, посиленням ресурсозабезпеченням, покращенням станом матеріалів та запчастин. Інноваційний ринок вимагає довгострокових вкладень в АПК регіонів, тому питання цієї сфери повинно бути вирішеним. Удосконалення агропромислового виробництва неможливе без залучення банківського капіталу та інвесторів, у тому числі іноземних. АПК регіонів зазнає негативного впливу від макроекономічних факторів, також ми звернули увагу на кредиторську та дебіторську заборгованість. Неузгодженість дій ускладнює вихід вітчизняних товаровиробників на міжнародний ринок, за домінування посередників знижується споживчий попит та підвищується ціна на продукцію АПК, посилюється дестабілізація виробництва сільськогосподарської продукції, що призводить до подорожчання та зниження споживання населенням молочних і м'ясних продуктів, збільшення більш доступних хлібопродуктів, картоплі. Потенційні можливості АПК дуже великі, це вихід на світовий ринок, забезпечення потреб вітчизняного населення продуктами харчування. Внутрішніми та зовнішніми ризиками для розвитку АПК регіонів є зниження виробництва сільськогосподарської продукції, втрата внутрішніх ринків, питома вага імпортової продукції та технічна залежність від інших розвинених аграрних країн. Малі та середні фермерські господарства

повинні мати підтримку з боку держави: субсидії, пільгове оподаткування, доступні кредити, які стануть сприятливими умовами і принципами для діяльності фермерів.

На кредитування аграрного сектору впливають економічність, терміновість, платність, повернення (рис. 1).

Кредитування на посівні та збиральні роботи, розширення виробництва, удосконалення технічної бази, відкриття нових агропідприємств із переробки сільськогосподарської продукції за час економічних реформ змінює умови їх надання, адже може мати форму позичкового капіталу та ринковий характер.

Для того щоб підвищити конкурентоспроможність сільськогосподарського господарства, потрібно використовувати енергозберігаючі, вологозберігаючі та ґрунтозберігаючі технології. Без передової зарубіжної та вітчизняної техніки це неможливо. Тому варто зазначити, що лізинг забезпечує підприємства АПК технікою та обладнанням і потребує фінансування. Є низка програм, які спрямовані на надання вітчизняним товаровиробникам доступних умов лізингу. Лізинг є важливим чинником у розвитку технічного прогресу, дає можливість доступу до високоякісної передової техніки як для високорентабельних підприємств АПК, так і для дрібних фермерів. Так, для отримання елітного насінництва потрібно

використовувати найкращі міжнародні технології, а лізинг може задовольнити цю потребу і подолати факт зносу (рис. 2).

Розвиток АПК в регіонах повинен мати на меті покращення рівня життя сільського населення, реалізацію заходів соціального напрямку (табл. 1).

З метою зміцнення сільського способу життя розвиток агропромислового комплексу має супроводжуватися відповідним розвитком соціального сільського середовища: поліпшенням житлових умов сільських жителів, підвищенням рівня облаштування сільських населених пунктів об'єктами інженерної, соціальної та транспортної інфраструктури. Тому в довгостроковій перспективі поряд із заходами підтримки, спрямованими на розвиток сільської економіки та її індустріалізацію, необхідна реалізація заходів соціального спрямування.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, під час комунікаційної взаємодії держави, комерційних підприємств, страхових та наукових інститутів визначається специфіка АПК регіону. Для впровадження інновацій у сільськогосподарські підприємства потрібні значні інвестиції, адже низка підприємств не можуть їх упроваджувати без сформованої методики та грошових коштів. Ефективність діяльності АПК регіонів залежить від своєчасної реалізації підходів на основі побудови моделей інноваційного розвитку.

Рис. 1. Завдання комерційного кредитування для АПК регіонів

Рис. 2. Завдання для розвитку АПК регіонів

Таблиця 1

Напрями підтримки державною владою підприємств АПК

Напрями підтримки влади	Характеристика
Фінансова та технологічна підтримка	Підтримка модернізації та технологічного переозброєння підприємств сільського господарства і переробних підприємств.
Кадрове забезпечення	Розвиток системи цільової підготовки кадрів для роботи в сільській місцевості.
Підтримка розвитку дрібного фермерства	Підтримка селянських і особистих підсобних господарств, сільськогосподарських споживчих кооперативів.
Просування на ринок сільськогосподарських товарів із регіонів	Сприяння формуванню оптимальної системи збуту продовольчої продукції, яка відповідає різній структурі сільськогосподарського виробництва в регіонах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончаров С.М., Кушнір Н.Б. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. С. М. Гончарова. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
2. Кондратенко Н.О. Стратегія ресурсозбереження регіональних економічних систем: монографія. Харків : НТМ, 2010. 362 с.

3. Мазаракі А.А. Основи менеджменту: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Харків: Фоліо, 2014. 846 с.

4. Сотник І.М. Ресурсозбереження та економічний розвиток України: формування механізмів переходу суб'єктів господарювання України до економічного розвитку на базі ресурсозберігаючих технологій :

монографія / [І. М. Сотник, Л. Г. Мельник, М. К. Шапочка та ін.] ; за заг. ред. к.е.н., доц. І. М. Сотник. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. 551 с.

5. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2010-2014 роках: статистичний збірник. К., 2016. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Goncharov S.M., Kushnir N.B. (2009). Interpretatyvnyi slovnyk ekonomista [Interpretative dictionary of the economist]. Kyiv : Centre of educational literature (in Ukrainian).

2. Kondratenko N.O. (2010) Startehiia resursozberezhennia rehionalnykh ekonomichnykh system [The resource-saving strategy of the regional economic systems]. Kharkiv: NTM (in Ukrainian).

3. Mazaraki A.A. (2014) Osnovu menedzmentu: a textbook for students of higher educational institu-

tions / A.A. Mazaraki, O.Y. Kuzmin, O.G. Melnik and others; for order. A.A. Mazaraki. Kharkiv: Folio, 2014. 846 p. (in Ukrainian).

4. Sotnyk I. M. Melnyk L. H., Shapochka M. K., et. al. (2006) Resursozberezhennia ta ekonomichni rozvytok Ukrainy. Formuvannia mekhanizmiv perekhodu subiektiv hospodariuvannia Ukrainy do ekonomichnoho rozvytku na bazi resursozberihaiuchykh tekhnolohii [Resource-saving and economic development of Ukraine: the formation of the transition mechanisms for business entities of Ukraine to the economic development on the basis of resource-saving technologies]. Sumy: Universytetska knyha (in Ukrainian).

5. The statistical publication (2015) Zovnishnia torhivlia Ukrainy tovaramy ta posluhamy u 2010-2014 rokakh [External trade of Ukraine in 2010-2014] Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accesse 01 February 2021).